

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1493897

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 831-844

Makalenin Geliş

Tarihi

31/05/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

23/06/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

2. ABDÜLHAMİD'İN TÜRKÇE'NİN SADELEŞMESİ ÇAĞRISINA KATILAN BİLİNMEYEN BİR "ÖZ TÜRK DİLİ"Çİ: OSMAN RAHMÎ VE "ÖZ TÜRK DİLİ" İLE KALEME ALDIĞI ESERLERİ

Cemal BAYAK*

ÖZET

Osman Rahmî (ö. 1923 sonrası) günümüze yakın dönemde yaşamış olmakla beraber gerek edebî gerekse veterinerlikle ilgili biyografik kaynakların hiç birisinde yer almayan bir bilim adamı ve edebî şahsiyettir. Eserlerinde kendisi hakkında bir bilgi vermeyen Osman Rahmî ile ilgili bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Bununla beraber yayınladığı eserlerin isimleri ve metinleri bilinmektedir. Yayınladığı eserlerden kendisinin askerî veteriner olduğunu öğrendiğimiz Osman Rahmî'nin 10 yayınlanmış ve 4 yayınlanmamış eserinin isimleri bilinmektedir. Yayınlanmış eserleri, meslekî/sağlıkla ilgili eserler ve edebî/fikrî eserler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Bu eserlerin beş tanesinin meslekî/sağlıkla ilgili eserler ve diğer beş tanesinin de edebî/fikrî içerikte oldukları görülmektedir.

Osman Rahmî, ilk eserlerinde dönemin okur yazarlarında yaygın olarak görülen inşâ tarzında, terkipli bir dil kullanırken bir süre sonra bunu bırakarak kendi ifadesiyle

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, cbayak@gmail.com, ORCID ID: 0000.0001.9460.3360

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 831-844

“öz Türk dili” olarak nitelediği, sade ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınan anlatımı benimseyip savunduğu görülmektedir. Bu durum onun 20. yüzyılın başlarında görülen Türkçenin sadeleşmesi çalışmalarını desteklediğini ve bu dil ile kaleme aldığı üç eser ile de bu dilin gelişmesine katkı sağlamayı amaçladığını göstermektedir. Bununla beraber, yayınlanan eserlerinin kronolojisi göz önüne alındığında, yazarın bu iki anlatım dili arasında gidip geldiği görülmektedir.

Yazının ilk bölümünde Osman Rahmî'nin hayatı arşiv belgeleri ve veterinerlikle ilgili kaynaklardaki bilgilerle tespit edilmeye çalışılacaktır ve eserlerinin isimleri verilecektir. Daha sonra da yazarın kendi ifadesiyle “öz Türk dili” ile ilgili düşünceleri ve bu anlayışla kaleme aldığı üç eseri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Klasik Türk edebiyatı, Türkçenin sadeleşmesi, Türk Düşünce Tarihi, Türk veterinerlik tarihi.

AN UNKNOWN "AUTHENTIC TURKISH" LINGUIST, VETERINARY DISTRICT GOVERNOR (LIEUTENANT COLONEL) OSMAN RAHMÎ WHO PARTICIPATED IN ABDULHAMID THE SECOND'S CALL FOR THE SIMPLIFICATION OF TURKISH LANGUAGE AND HIS WORKS WRITTEN IN THE "AUTHENTIC/PURE TURKISH" LANGUAGE

ABSTRACT

Osman Rahmî (d. after 1923) is a scientist and literary figure who lived in the period close to the present day, but is not included in any of the literary or veterinary biographical sources. Our knowledge about Osman Rahmî, who does not give any information about himself in his works, is extremely limited. However, the names and texts of his published works are known. The names of 10 published and 4 unpublished works of Osman Rahmî, whom we learn from his published works that he was a military veterinarian, are known. His published works can be categorized into two groups: professional/health-related works and literary/intellectual works. It is seen that five of these works are professional / health-related works and the other five are literary / intellectual works.

Osman Rahmî, in his first works, used a composite language in the style of construction, which was widely seen in the literate writers of the period, but after a while, it is seen that he abandoned this after a while and adopted and defended the narrative written in a simple and understandable language, which he described as "Öz Türk Dili" (Authentic/pure Turkish) in his own words. This situation shows that he supported the simplification of Turkish language in the early 20th century and aimed to contribute to the development of this language with the three works he wrote in this language. However, when the chronology of his published works is considered, it is seen that the author oscillates between these two languages of expression.

In the first part of the article, Osman Rahmî's life will be tried to be determined with the information in archival documents and veterinary sources and the names of his works will be given. Afterwards, the author's thoughts on "authentic/pure Turkish language" in his own words and his three works written with this understanding will be analyzed.

Keywords: Turkish Literature, Classical Turkish literature, purification of Turkish, Turkish Intellectual History, Turkish veterinary history.

HAYATI¹

Osman Rahmî'nin² ismi, yaşadığı dönem ve sonrasında yazılan *Sicill-i Osmânî*, *Osmanlı Müellifleri* ve *Tuhfe-i Nâ'îlî* gibi önemli tercüme-i hal kitapları da dahil olmak üzere hiçbir eserde yer almamaktadır. Osmanlı Arşivleri'ndeki *Sicill-i Ahvâl* defterlerinde kendisi ile ilgili bulunması beklenen sayfalar da tespit edilememektedir. Kendisi ve eserleri hakkındaki bugün için bilinenler çok sınırlıdır. Bu bilgiler, yazarın eserlerinde verdikleri, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nde bulunan kendisinin görevi ve eserlerinin basımı ile ilgili yazışmalar, Osmanlı dönemi veterinerliği ile ilgili bazı çalışmalardan ibarettir.

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'ndeki "Osman Rahmî Bey" adına düzenlenen Emeklilik Cetveli'nde³ kendisinin adı ile beraber baba adı, doğum yılı, memleketi, göreve başlaması ve görevleri ile bilgiler de bulunmaktadır. Burada baba adı, "Mehmed", memleketi, "Yozgad" ve doğum yılı, "1287" (1870) ve sınıfı, "baytar" şeklinde kaydedilmiştir. Osmanlı Arşivleri'ndeki Hicri 21.10.1319 (31.01.1902) tarihli bir belgede bir süreliğine memleketi Sungurlu'ya "terhis" edildiği kaydı bulunmaktadır, (HH.İ. 229.19). Bu ifaden

¹ Osman Rahmî ve *Tabâbet-i İslâmiyye* isimli eseri önceki bir çalışmada tanıtılmıştı, (Bayak, 2018: 245-246). Bu yazının yayınlanmasından sonra Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nde tespit edilen yazarın Emeklilik Cetveli'ndeki bilgilerin Osman Rahmî'nin hayatı hakkında bilinmeyen birçok noktayı aydınlatması dolayısıyla yazarın hayatı burada tekrar ele alındı.

² Edebiyat tarihimizde burada üzerinde durulan Osman Rahmî'den başka aynı ismi taşıyan ve *Nâme-i Dil* isimli eserin sahibi olup Şûrâ-yı Devlet başkatipliğinden 20 Şa'bân 1312/16 Şubat 1895'te emekli olduktan sonra 20 Kânûn-ı Sâni 1311/1 Şubat 1896 yılında vefat eden bir diğer "Osman Rahmî" daha bulunmaktadır. Osmanlı Arşivleri, BEO_000763_057223_001_001. *Nâme-i Dil* 1289/1872 yılında basılmış ve üzerinde yüksek lisans tezi hazırlanmıştır, (Dolahmet, 2017). Önceki çalışmamda yanlışlıkla *Nâme-i Dil*'in 1289/1872 ve 1291/1875 tarihlerinde 2 defa basıldığı kaydedilmiştir, eserin sadece 1289/1872 yılında basıldığı görülmektedir, (Bayak, 2018: 246).

³ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi Osman Rahmî'nin 8 Kânûn-ı Evvel 1339/8 Aralık 1923 tarihli Emeklilik Cetveli, Dosya No: 313 B 1.

onun aslen o dönemde Yozgat'a bağlı bulunan Sungurlu (*Sungurlu İlçesi Hakkında*, 2024) kazasından olduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen Emeklilik Cetveli'nde onun 4 Mart 1313/16 Mart 1897'de "Mülâzım-ı Evvel" rütbesi ile göreve başladığı ve emekli olduğundaki rütbesi, "Kâim-makâm/Kaymakam"lığa (Yarbay) 17 Haziran 1331/30 Haziran 1915 tarihinde terfi ettiği görülmektedir.

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'ndeki "Osman Rahmî Bey" adına düzenlenen Emeklilik Cetveli'ndeki bu bilgilerin Muzaffer Bekman, *Veteriner Tarihi* isimli eserindeki bilgilerle uyumlu olduğu görülmektedir. Bekman, bu eserinde 1853-1939 yılları arasında askeri ve sivil veteriner mektepleri mezunlarının isimleri ve memleketlerini kaydetmektedir, (1940: 235-297). Burada 1313/1897 yılı askerî veteriner mektebi mezunları arasında "Osman Rahmî Yozgat" kaydı bulunmaktadır. (Bekman, 1940: 249). Osman Rahmî, *Tabâbet-i İslâmiyye* isimli eserinin yayınlanabilmesi için verdiği 16 Muharrem 1324/12 Mart 1906 tarihli izin dilekçesinde adını "İstabl-ı Âmire-i Mülûkâneye memur baytar kolağası Osman Rahmî bin Mehmed" olarak kaydetmektedir.⁴ Bu kayıt Bekman'da verilen baba adı kaydının doğru olduğunu göstermektedir. *Tabâbet-i İslâmiyye* isimli eserin kapak sayfasında yazar adı "Yazan: Etibbâ-yı Baytariyyeden Osman Rahmî" şeklinde kayıtlıdır (Osman Rahmî, 1328/1912). Osman Rahmî 1325/1909'de kaleme aldığı *Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariyye* isimli eserinde ise kendisini "Mekteb-i Harbî-i Osmânî Fenn-i Baytarî Muallimi Binbaşı Osman Rahmî" şeklinde tanıtmaktadır.

Osmanlı Arşivleri'ndeki 19 Safer 1326/23 Mart 1908 tarihli bir başka dosyada ise "hususî işlerini görmek üzere Ankara vilayetinin Sungurlu kasabasına gitmesine dört ay izin verildiği" kaydı bulunmaktadır.⁵ Bu izin kaydı, bu tarihlerde Sungurlu'nun Yozgat'a bağlı olması⁶ dolayısıyla Osman Rahmî'nin aslen Sungurlu'lu olabileceğini ve belgede geçen "hususî işler" ifadesi bu iznin de memleketindeki mirasla ilgili konular için alınmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bu bilgiler, Muzaffer Bekman'ın kaydettiği "Osman Rahmî" ile *Tabâbet-i İslâmiyye* isimli eserin yazarı "Osman Rahmî" ve Savunma Bakanlığı Arşivi'ndeki adına Emeklilik Cetveli düzenlenen Osman Rahmî'nin aynı kişi olduğunu göstermektedir. Muzaffer Bekman'ın eserinde 1853-1939 yılları

⁴ Osmanlı Arşivleri, MF_MKT_00916_00069_001_001.

⁵ Osmanlı Arşivleri, HH.İ. 234-35.

⁶ <https://sungurlu.adalet.gov.tr/sungurlu-ilcesi-hakkinda>. (E.T.: 15.05.2024).

mezunları arasında başka “Osman Rahmî” isminin bulunmaması da bu sonucu desteklemektedir.

1334/1918’te yayınlanan *Nevsâl-i Baytarî* isimli eserde “Otuzyedinci Fırka Ser-baytarı Kâim-makâm Osman Rahmî Bey” kaydıyla bir resim yer almaktadır (*Nevsâl-i Baytarî*, 1334/1918: 137). Muzaffer Bekman’ın eserinde ve bahsi geçen diğer kaynaklarda başka bir veteriner “Osman Rahmî” isminin bulunmaması dolayısıyla burada yer alan resim burada üzerinde durulan Osman Rahmî’ye ait olmalıdır. Bugün itibariyle *Nevsâl-i Baytarî*’deki Osman Rahmî ile ilgili bu kayıt Osmanlı dönemi kaynaklarındaki tek bilgi durumundadır.

Emeklilik Cetveli’nde, “bi’l-fi’l yirmi beş seneye ikmâl eyle”mesi sebebiyle 2 Teşrin-i Evvel 1339/2 Ekim 1923 tarihinde “Kâim-makâm-Kaymakam” (yarbay) rütbesiyle emekli edildiği kaydedilmektedir.⁷ Muzaffer Bekman’ın Osman Rahmî’nin mezuniyet dönemi olarak kaydettiği 1313/1897 yılı aynı zamanda Osman Rahmî’ni Emeklilik Cetveli’ndeki geçen 25 yıl fiili hizmet yılını doldurma kaydını da desteklemektedir. Osman Rahmî’nin emeklilik sonrası hayatına ait bilgi bulunamamaktadır. Osman Rahmî adınının, *Tabâbet-i İslâmiyye* isimli eserinin ikinci defa basıldığı 1328/1912 tarihinden sonra herhangi bir eserde görülmemesi yazarın emekliliğinden kısa bir süre sonra vefat etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

ESERLERİ

1287/1870 yılında doğduğu dikkate alındığında Osman Rahmî’nin ilk eseri *Zâde-i Hayretî* 26 yaşında yayınladığında görülmektedir. Osman Rahmî önce *Köyde Gördüklerim* isimli eserinin sonunda 9; daha sonra *Tabâbet-i İslâmiyye*’nin sonunda, “Muharririn Diğer Âsârı” başlığı altında, yayınlanmış ve yayınlamamış 12 eserinin ismini vermektedir. Bu eserlerdeki tablolarla göre Osman Rahmî’nin yayınlanan 10 ve yayınlanmayan 4 olmak üzere toplam 14 eser kaleme aldığı görülmektedir. Yazarın “öz Türk dili” arayışı eserlerini isimlendirmede de kendisini göstermektedir. Bu amaçla yazarın bu tutum değişikliğinin eserlerini isimlendirmesine yansımaları görebilmek için eserlerin isimlerini kronolojik olarak görmek gerekmektedir.

⁷ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi Osman Rahmî’nin 8 Kanun-ı Evvel 1339/8 Aralık 1923 tarihli Emeklilik Cetveli, Dosya No: 313 B 1.

Yayınlanan Eserleri

Osman Rahmi'nin eserlerinin kronolojik yayın sırası şu şekildedir:

1. Zâde-i Hayret, İstanbul: Kasbar Matbası, 1312/1896, 37 s.
 2. Hayât-ı Nebâtât, İstanbul: İstepan Matbası, 1312/1896, 63 s. Eserin aynı matba tarafından 1313/1897 tarihinde 2. baskısı yapılmıştır.
 3. Mübâreze-i Hayât-ı Hayvâniyye, İstanbul: Kasbar Matbası, 1313/1897, 77 s.
 4. İrşâd-ı Sıhhat, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1314/1898, 70+1 s.⁸
 5. Türkçe Sözlük, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1318/1902, 72 s.
 6. Zâde-i Kalem, İstanbul: Kasbar Matbası, 1319/1903, 39 s.
 7. Köyde Gördüklerim (Osmânî Türkçesiyle Yazılmıştır), İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1320/1904, 40 s.
 8. Hakâyık-ı İnsâniyyeden Bir Nebze, İstanbul: Asır Matbası, 1323/1907, 68 s.
 9. Tabâbet-i İslâmiyyeden Bir Nebze, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1324/1908, 86+1 s.
- Eserin ikinci baskısı sadece *Tabâbet-i İslâmiyye* ismiyle yayınlanmıştır, (İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1328/1912, 86+1 s.).
10. Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariyye, İstanbul: Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325/1909, 629 s.

Bu eserlerden sadece *Hayât-ı Nebâtât* (1313/1897) ve *Tabâbet-i İslâmiyye*'nin (1328/1912) ikinci defa basıldığı görülmekte ve bu tarihten sonra yazarın yayınlanmış başka bir eserine rastlanmamaktadır.

Yayınlanmayan Eserleri

Yukarıdaki isimleri dışında yazarın kaleme aldığını kaydettiği eser isimleri şunlardır: 1. *Füyûzât*; 2. *Tetabbu'ât*; 3. *Hâdiye*. Bu 3 isim *Köyde Gördüklerim* isimli eserin sonundaki listede "Der-dest-i Tab" olarak yer almaktadır. Buradaki "Hâdiye" ismi *Tabâbet-i İslâmiyye*'nin sonundaki listede yer almamaktadır; 4. *Hakâyık-ı Muhammediyye'den Bir Nebze*. Bu isim *Köyde*

⁸ Bu eserin ismi *Tabâbet-i İslâmiyye*'nin sonunda bulunduğu listede "Ta'lim-i Sıhhat" şeklinde yer almaktadır.

Gördüklerim isimli eserin sonundaki listede yer almamaktadır. Eserin ismi *Tabâbet-i İslâmiyye*'de "Der-dest-i Tedkik" olarak verilmektedir.⁹

Yazarın eserleri içerikleri dikkate alındığında ana hatlarıyla iki kısma ayrılabilir: görülmemektedir:

Meslekî/sağlıkla ilgili eserleri

1. *Hayât-ı Nebâtât.*
2. *Mübâreze-i Hayât-ı Hayvâniyye.*
3. *İrşâd-ı Sıhhat.*
4. *Hakâyık-ı İnsaniyye'den Bir Nebze.*
5. *Tabâbet-i İslâmiyye'den Bir Nebze / Tabâbet-i İslâmiyye.*
6. *Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariyye.*

Bu eserlerden *Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariyye*'nin doğrudan veteriner mesleği ile ilgili, diğerlerinin ise toplumun sağlık bilgisine katkı sağlama amaçlı ilmi oldukları kadar fikrî içerikli eserler oldukları görülmektedir.

Edebî/fikrî eserleri

1. *Zâde-i Hayret.*
2. *Türkçe Sözler.*
3. *Zâde-i Kalem.*
4. *Köyde Gördüklerim.*

Edebî/fikrî eserlerinin yazarın çeşitli konularda yazdığı düzyazılı makalelerden oluştuğu görülmektedir. *Zâde-i Hayret*; *Türkçe Sözler*; *Zâde-i Kalem* dini, sosyal ve düşünce içerikli çeşitli konularda yazılmış kısa yazılardan oluşmaktadır. *Köyde Gördüklerim*'de yazar ismini vermediği köyüne yaptığı yolculuğu ve köy hayatından bazı sahneleri nostaljik bir yaklaşımla, anlatmaktadır.

"Öz Türk Dili" ile Yazılan Eserleri

Osman Rahmi'nin "öz Türk dili" olarak nitelediği dil ile üç eser kaleme aldığı görülmektedir. Bu eserlerin isimleri yayın tarihi sırasına göre şunlardır:

1. *Türkçe Sözler*, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1318/1902, 72 s.

⁹ Yazarın eserin basımına izin almak için yaptığı başvuruya, 14 Recep 1324/3 Eylül 1906 tarihli yazıda verilen cevapta eserin üslubunda görülen "gayr-i me'lûf ve hürmetsizliği dâî elfâz"ın tashihi şartı getirildiği görülmektedir. Osmanlı Arşivleri, MF_MKT_00951_00032_003_002. Eserin basılmamasının sebebinin bu değerlendirme olması muhtemeldir.

2. Köyde Gördüklerim, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1320/1904, 40 s.
3. Tabâbet-i İslâmiyyeden Bir Nebze, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbası, 1324/1908, 86+1 s. Eserin ikinci baskısı sadece *Tabâbet-i İslâmiyye* ismiyle yayınlanmıştır, (İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1328/1912, 86+1 s.) Eserin baskıları arasında, ilk baskıdaki önsözün son paragrafının çıkarılması hariç, bir farklılık bulunmamaktadır.

Eserlerin yayın tarihlerine bakıldığında her üçünün de Ömer Seyfettin'in (1884-1920) *Genç Kalemler* dergisinde yayınladığı Türkçe yazı dilinin sadeleşmesi ile ilgili görüşlerini dile getirdiği "Yeni Lisân" (Ömer Seyfeddin, 1327/1911) isimli yazısından öncesinde yayınlanmış olmaları dikkati çekmektedir. Bu eserlerin Mehmed Emin'in (Yurdakul) (1869-1944) *Türkçe Şiirler*'inden (1316/1900) hemen sonra yayınlanmış olmaları ise Türk yazı dilinin sadeleşmesi ile ilgili yayınların kronolojisi açısından dikkat çekicidir.

Osman Rahmî adı geçen bu eserlerin önsözlerinde kendi ifadesiyle "öz Türk dili" ile yazmanın gerekçesi ve önemi ile ilgili görüşlerini dile getirdiği görülmektedir. Bu düşünceleri kendi bütünlüğü içinde görebilmek için bu önsözleri buraya almak gerekmektedir.

Türkçe Sözler

Öz Dilimizle Başlangıç¹⁰

Biz Türküz. Öz dilimiz Türkçedir. Dinimiz de dilimiz gibi Allah'ı birleyen ulu bir dindir. Soyu Türk olan ulu Sultânımızın bereketli gölgesi altında bir şey düşünmeyerek yaşıyoruz. Sevgili Pâdişâhımız bizi birer birer düşünüyor, cândan seviyor. Birimizin yaşamak yolunda başına acıklı bir hâl gelse onun yüreği sızlıyor. Binlerce iyilikler ederek döktüğümüz acı gözyaşlarını dindiriyor. Umdüğümüzü bize vererek hepimizi **/2/** sevindiriyor. Memleketimizin köşe bucağında vîran bir yer bırakmıyor. Hepsini bilgi nûruyla şenletiyor. Küçük köylere varıncaya kadar her yerde mektepler açtıyor. Demir yollar döşetiyor. Böyle bilmemezlik ve elimizde bulunan yığın yığın buğdaylarımızı uzak yere götürememezlik yüzünden uğradığımız zorlukları kolaylaştırıyor. İyiliği büyük, küçük; uzak, yakın herkese dokunuyor. Gölgesi altında yaşayanları şen görmedikçe bir dakika tatlı uyku uyuyamıyor. Daha ne diyeyim? Efendimizin her birimize ettiği iyilikler saymakla tükenmez ki. Böyle eli açık, vergisi bol bir pâdişâhın şanlı gününde her şey ilerliyor.

¹⁰ Günümüz alfabesine aktarılırken metindeki noktalama işaretleri ve parantezler aslındaki gibi verildi.

Onlarla birlikte dilimiz de düzeliyor.¹¹ Söylediğimiz gibi açık Türkçe yazabilmek yolları bulunuyor. Pâdişâhımız bizden açık Türkçe söz /3/ istiyor, İslâm olduğumuzdan ulu Pâdişâhımızı saymak; dediğini yapmak, her işde onun yoluna baş ve cân koymak boynumuza borçtur! Onun bizden istediği sâdelik, bilgiçlik, doğruluğu seve seve, sevine sevine yapalım. Öyle şunun bunun dediği gibi “(Fârisî) (Arabî) sözler karıştırmaksızın söz söylemek bize göre olamaz.” demeyelim. Bir kere deneyelim. Her ne kadar dînimizin temeli (Arap) diliyle kurulmuş, ulu kitâbımız olan (Kur’ân) Arap diliyle inzâl buyurulmuş ise de biz Türk olduğumuzdan öz dilimiz olan Türkçe; Arap dilinden büsbütün başka bir dildir. Yazabildiğimiz kadar Türkçe söyler, yazarız. Söyleye söyleye her kişinin kolaylıkla anladığı Arabî, Fârisî sözleri-Türkçe karşılığını buluncaya kadar- şimdilik söyler ve öylece /4/ kullanırız. İleride o sözün de kolaylıkla anlaşılacak Türkçe bir karşılığını bulursak onu söyleriz. Ben şu düşüncelerle Türk kardeşlerime yeni bir armağan yapıp sundum. Bilirim bir şey değildir.¹² Varsın olsun. Her şeyin başlangıcında biraz eksiklik olur. Git gide yoluna girer. Şimdilik bize düşen (çalışmak)tır. Çalışan -Allâh’ın yardımı ile- her dileğine erer. Fî 11 Teşrîn-i Evvel sene 316 (24 Ekim 1900). İbnü’r-rüşdi Osmân Rahmî. /5/ (Osman Rahmî, 1318/1902: 1-5).

Köyde Gördüklerim (Osmânlı Türkçesiyle Yazılmıştır)

Bir İki Söz

“Türkçe Sözler” adıyla yazıp Türk kardeşlerime armağan eylediğim kitâbı, umduğumdan çok okuyan bulundu. Buna sevindim. Düşündüm. Anladım ki: öz Türk diliyle yazılan bir kitâp aranıyor; seville seville okunuyor. Doğrusu da bu değil midir? ... Biz, soyuyla, sanıyla Türk’üz. Biz bu adla yaşarız. Bize en gökçek görünen Türk yüzüdür. En sağlam bildiğimiz Türk özüdür. Doğup büyüdüğümüz ana yurdunu cândan sevdiğimiz gibi hep bir ağızdan söylediğimiz Türk dilini de hoşlanırsınız.

Bir kitâp, ki açık Türkçe, ana diliyle yazılmamıştır, güzel de olsa Osmânî ilinde onu okuyup beğenen, benimseyen pek az bulunur! Böyle olunca anlayışı, bilgisi çok olanlarımız, eli kalem tutanlarımız Türk duygusuyla düşünmeli; açık Türkçe yazı yazmak isteğine düşmelidir. Bu pek kolay değil ise de bıkip usanmayarak çalışır, Allâh’ın yardımı da berâber olur ise Türkçe kitâp yazmak işi yoluna girer, kolaylaşır!

¹¹ Metinde, “düzeniyor” şeklindedir, (Osman Rahmî, 1318/1902: 3).

¹² (Şey) kelimesi Arapçadır. Türkçesi (nesne)dir. Bugün nesneden ziyâde dilimiz şey demeğe alıştığından ben de işbu (Türkçe Sözler) kitâbımda çok kere nesne yerine şey kullandım.

Sevgili Pâdişâhımızın değerli bendegânından bir haylisi “Türkçe Sözlere” adındaki eserimi beğendiler. “Türk diliyle bir armağan daha düz ki /2/ Osmânî ilinde onu okuyan, anlayan çok bulunsun.” sözleriyle yeni bir kitâp yazmayı söylediler. Ben de köyde görüp işittiklerimi bir araya getirerek şu kitâbı yazdım.

Ekmeği ile yaşadığımız büyük Pâdişâhımız’ın sağlığına, ilâ âhiri’deverân yaşamasına du’â ederek sözümü bitiririm. Osmân Rahmî. /3/ (Osman Rahmî, 1320/1904: 2-3).

Tabâbet-i İslâmiyeden Bir Nebze

Birkaç Söz

Bütün dünyâ yüzü suyuna yaratılmış olan sevgili Peygamberimiz (sallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz Hazretlerinin, binlerce yıl önce, hekimlik ve sağlık üzerine söyledikleri (Kırk Türlü Sözlere)den her birinin iyilik ve yararlığı şu son günlerde hekimlikçe gereği gibi anlaşıldığını; Avrupanın bilgili adamları katında bu yüzden de İslâm dîninin büyüklük ve sözünün sağlığı bir kat daha arttığını bildiren şu kitâbı yazdım.

İslâm dîninde, hekimlik dilinden anlatılmak üzere yazılmış bulunan bir çok kitâpları okuyarak elde edebildiğim Peygamber Efendimiz Hazretlerinin şu (Kırk Türlü Sözlere)ni öz Türk diline çevirmekte bir eksiklik etmiş isem okuyanlarca bu eksiklik /2/ çok görülmez sanırım! Şunun için, ki bu yüzden elde edilen iyilik; yapılan eksikliğe göre pek büyüktür!...

İslâm dîni, Türk dili için öteden beri gönlümde beslediğim sevgiler ve doğru düşünceler sayılamayacak kadar çok olduğu; bu iki nesne üzerine yazdığım kitâpları -nice değersiz olmakla beraber- okuyanlar, hem de seve seve okuyanlar pek çok bulunduğu için o hevesle şu kitâbı yazdım. Umarım ki bu da öbürleri gibi sevilecektir...

Geniş ve gür olan gölgesi altında bulunarak her gün bir türlü iyiliğini gördüğümüz sevgili ve büyük Pâdişâhımız Efendimiz Hazretlerinin şanlı, sevinçli gününde böyle -öz Türk diliyle- bir kitâp daha yazmak nice /3/ pek büyük bir mutluluk olduğundan öylelikle de sevgili Pâdişâhımız Efendimiz Hazretlerinin sağlık ve büyüklüğüne duâ eylerim.¹³ Fî 4 Ağustos sene 321 (17 Ağustos 1905) İstabl-ı Âmire-i

¹³ Dönemin hükümdarı 2. Abdülhamid’i (1842-1918) öven ifadelerin bulunduğu bu paragraf eserin onun tahttan indirilmesinden (27 Nisan 1909) sonra yapılan ikinci baskısında (1328/1912) bulunmamaktadır.

Mülûkâne Etubbâ-yı Baytariyyesinden Kolağası: Osmân Rahmî. /4/
(Osman Rahmî, 1324/1908: 2-4).

Türkçe Sözlere'nin "Öz Dilimizle Başlangıç" isimli önsözü Osman Rahmî'nin neden bu tarz yazı dili geliştirme gerekçesini dönemin padişahının, onun adını vermeden, isteğine uymak olarak açıkladığı görülmekte ve bunu, "Pâdişâhımız bizden açık /3/ Türkçe söz istiyor, İslâm olduğumuzdan ulu Pâdişâhımızı saymak; dediğini yapmak, her işde onun yoluna baş ve cân koymak boynumuza borçtur! Onun bizden istediği sâdelik, bilgiçlik, doğruluğu seve seve, sevine sevine yapalım" şeklinde ifade ettiği görülüyor. Bunu yapmanın yolunu da "Yazabildiğimiz kadar Türkçe söyler, yazarız. Söyleye söyleye her kişinin kolaylıkla anladığı Arabî, Fârisî sözleri-Türkçe karşılığını buluncaya kadar- şimdilik söyler ve öylece /4/ kullanırız. İleride o sözün de kolaylıkla anlaşılacak Türkçe bir karşılığını bulursak onu söyleriz" şeklinde ifade ediyor. *Türkçe Sözlere*'den sonra kaleme aldığı *Köyde Gördüklerim* isimli eserin de yine hükümdarın isteğine uymak amacıyla yazıldığını eserin önsözünde ifade edildiği görülmektedir, "Sevgili Pâdişâhımızın değerli bendegânından bir haylisi "Türkçe Sözlere" adındaki eserimi beğendiler. "Türk diliyle bir armağan daha düz ki /2/ Osmânlı ilinde onu okuyan, anlayan çok bulunsun." sözleriyle yeni bir kitap yazmayı söylediler. Ben de köyde görüp işittiklerimi bir araya getirerek şu kitabı yazdım." Bu ifadeler 2. Abdülhamid (1842-1918) döneminde Türkçe'nin sadeleştirilmesi yönündeki gayretlerin bulunduğu şahitlik etmektedir.

Maârif Nezâreti tarafından 7 Mayıs 1310 (19 Mayıs 1894) tarihli Manastır İdadisi'ne gönderilmiş tamim mahiyetindeki yazıda ana hatlarıyla şu konuların vurgulandığı görülmektedir: Mümkün olduğu kadar Türkçe kelimelerin kullanılmasının anlatılmak istenilenin kolayca anlaşılmasını sağlayacağı belirtilerek, Türkçesi bulunan kelimelerin Arapça ve Farsçalarının kullanılmaması istenilmektedir. Yazı dili için İstanbul'da konuşulan Türkçenin esas alınarak mümkün mertebe Türkçe kelimelerden oluşan cümlelerle sade ve açık bir anlatımın öğretilmesinin hedeflenmesi istenilmektedir. Yazıdaki anlatılmak istenilenin anlaşılmağı olduğuna göre bu maksada herkesçe bilinen kelimelerin kullanılmasıyla varılacağı vurgulanılmaktadır. Yazı dilinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye zarar verdiği dile getirilerek bu kelimelerin Türkçe dil eğitimini zorlaştırdığı ifade edilerek yazı hocalarından öğrencilere mümkün olduğu kadar Türkçe açık ibareler okutup yazdırılmasının istenilmektedir. Bunun için

de Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçelerinin kullanılmasının öğretilmesinin beklenildiği anlaşılmaktadır, (Banarlı, 1995: 211-213).

2. Abdülhamid'in bu konuda yapılan çalışmalarla ilgili bilgi isteğine devrin Maârif Nâzırı Zühdü Paşa'nın (1834-1902) 24 Eylül 1310 (6 Ekim 1894) tarihinde verdiği cevapta Rüşdiye ve İdâdî mekteplerine yazılan Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin anlamlarını karşılayan Türkçe kelimelerin listelerinin istenilmekle beraber bunun üzerinden iki ay geçmesine rağmen bu konuda bir cevap alınmadığı, Hicri 1281 (1864) yılında kurulan Cemiyet-i İlmîyye'nin bir sonuç alınmadan dağıldığı, 1286 (1869)'da yayınlanan Maârif-i Umûmiyye Nizâmnamesinde çeşitli bilim dallarında ihtiyaç duyulan eserlerin telif ve Türkçeye tercüme edilmesi konusunda birkaç kitabın dışında bir sonuç alınmadığı kaydedilerek bu konuda yeni bir "cem'iyet-i ilmîyye" teşekkülüne gidilmediği belirtilmiştir, (Banarlı: 1995: 214-216). Bu durum hükümdarın Türkçe yazı dilinin sadeleşmesi ve gelişimine yapmak istediği katkıya gerek öğretmenlerden gerekse yöneticilerden gerekli karşılığı bulamadığını ve bu girişiminin sonuçsuz kaldığını göstermektedir, (Banarlı, 1995: 217).

SONUÇ

Osman Rahmî'nin bu üç eseri dönemin hükümdarı 2. Abdülhamid'in Türkçenin sadeleşmesi yönündeki isteklerine şahitlik etmesi açısından tarihi bir önem taşımaktadır. Yazar bu amaca ulaşmanın yolunu *Türkçe Sözlük*'de "Söylediğimiz gibi açık Türkçe" ile yazma ve "Arabî, Fârisî sözleri Türkçe karşılığını buluncaya kadar" kullanmaya devam etmek olarak ifade etmektedir. Yazarın bunu yapmanın zorluklarının da farkında olduğu görülmektedir. *Köyde Gördüklerim*'de bunu "Bu pek kolay değil ise de bıkip usanmayarak çalışır Allâh'ın yardımını da berâber olur ise Türkçe kitap yazmak işi yoluna girer, kolaylaşır" şeklinde ifade etmektedir. Bu eserler küçük hacimli olmalarına rağmen yazarın Türkçe'nin sadeleşmesine hizmet etme amacının içten birer gayreti olarak değerlendirilmeli ve Türkçenin sadeleşmesi yolunda gösterilen gayretler arasında anılmalıdır.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BEO_000763_057223_001_001.

BEO_003400_254936_001_001.

HH.İ. 229.19.

MF_MKT_00916_00069_001_001.

ŞD_00493_00011_005_001.

Savunma Bakanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü

Osman Rahmî'nin 8 Kanun-ı Evvel 1339/8 Aralık 1923 tarihli Emeklilik Cetveli. Dosya No: 313 B 1

Yayınlanmış Eserler

BAYAK, Cemal (2018). "Bilinmeyen Bir Müellif ve Bir Eseri: Osman Rahmî ve Kırk Hadis Tercümesi *Tabâbet-i İslâmiyye*", *Geçmişten Geleceğe Bağlamında Orta Doğu*, (Ed: Zafer Gölen; Abidin Temizer, Podgorica, Montenegro: Institut za Geografiju, s.s. 245-254.

BANARLI, Nihad Sami (1995). "Sultan Abdülhamid'in Türkçeciliği", *Türkçenin Sırları*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. 13. Baskı, s.s. 207-218.

BEKMAN, Muzaffer (1940). *Veteriner Tarihi*, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

BURSALI MEHMED TAHİR (2016). *Osmanlı Müellifleri*, (Haz: Mehmet Ali Yekta Saraç), (Ed: Mustafa Çiçekler), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 3 Cilt.

DİNÇER, Ferruh; Atilla ÖZGÜR, Aşkın Yaşar; ÖZEN, Abdullah (2001). "Osmanlı Döneminde Veteriner Hekimliği Alanında Te'lif, Tercüme ve Yayın Faaliyetleri", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi İstanbul 12-15 Nisan 1999 Tebliğleri*, (Haz: Hidayet Yavuz Nuhoglu), İstanbul: İrcica, s.s. 375-399.

DOLAHMET, Funda (2017). *Osman Rahmi Efendi'nin Nâme-i Dil Mesnevisinin Çeviri ve İncelemesi*, Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

ERASLAN, Recep (2019). "Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" Haricindeki Dil Yazıları", *Hece*, Yıl: 23, Sayı: 265 (Ocak 2019), s.s. 602-628.

KODAMAN, Bayram (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

KÜÇÜK, Cevdet (1998). "Abdülhamid II", <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhamid-ii>. (E.T.: 20.05.2024).

- UÇAR, Gülistan (2021). *II. Abdülhamid Han'ın Batı Dillerinden Türkçeye Çevirttiği Eserler*, Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- MEHMED EMİN (1316/1900). *Türkçe Şiirler*, İstanbul: Matba'a-i Ebüzziyâ.
- MEHMED SÜREYYA (1996) *Sicill-i Osmani*, (Haz: Nuri Akbayar, (Sadeleştiren: Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 6 Cilt.
- Nevsâl-i Baytarî* (1334/1915-16) Dersaâdet: Harbiye Nezareti Baytar Müfettiş-i Umumiliği.
- OSMAN RAHMÎ (1318/1902). *Türkçe Sözcükler*, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası.
- OSMAN RAHMÎ (1319/1903). *Zâde-i Kalem*, İstanbul: Kasbar Matbası.
- OSMAN RAHMÎ (1320/1904). *Köyde Gördüklerim*, İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbası.
- OSMAN RAHMÎ (1324/1908). *Tabâbet-i İslâmiyyeden Bir Nebze*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbası.
- OSMAN RAHMÎ (1325/1909). *Süvârilere Ma'lûmât-ı Baytariyye*, İstanbul: Mekteb-i Harbiye Matbaası.
- OSMAN RAHMÎ (1328/1912). *Tabâbet-i İslâmiyye*, İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 2. Bsk.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi ve Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- ÖMER SEYFEDDİN (1327/1911). "Yeni Lisan", *Genç Kalemler*, Cilt: 2, Sayı: 1, (8 Nisan 1327/21 Nisan 1911), s.s. 1-7.
- Sungurlu İlçesi Hakkında* (2024). <https://sungurlu.adalet.gov.tr/sungurlu-ilcesi-hakkinda>. (E.T.: 15.05.2024).
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1969). *Mehmet Emin Yurdakul'un Bütün Şiirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu. Yay.
- TUMAN, Mehmet Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Haz: Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı) Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2 Cilt.